

აპოლონ ქუთათელაძის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიის
რესტავრაციის, ხელოვნების ისტორიის და თეორიის ფაკულტეტი
დაზგური ფერწერის რესტავრაციის სპეციალობა

სამაგისტრო ნაშრომი

ნაწილი I

მღვიმევის მონასტრის
მთავარი ტაძრის
კანკელის დეტალების კონსერვაცია

მაგისტრანტი ირაკლი ვართაგავა
ხელმძღვანელი ნინო კიტოვანი

თბილისი 2012 წ

აბსტრაქტი

სამაგისტრო ნაშრომის პირველი ნაწილი ეხება მღვიმევის დედათა მონასტრის მთავარი ტაძრის, კანკელის დეტალების (აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა, კარის თავსართი, წმ. პეტრეს ხატი) კვლევას და კონსერვაციას.

აღნიშნული ნაშრომი წარმოადგენს იმ პროექტის მე-3 ეტაპს, რომელსაც აწარმოებს თბილისის სამხატვრო აკადემიის რესტავრაციის ფაკულტეტი 2010 წლიდან. საკონსერვაციო სამუშაოებთან ერთად მიმდინარეობს ტაძრის კანკელის კვლევა: გამოყენებული მასალების და შესრულების ტექნიკის დადგენა.

მღვიმევის მონასტრის შესახებ პირველ ცნობას გვაწვდის ვახუშტი თავის გეოგრაფიაში, იგი წერს: „ყვირილის ჩრდილო კერძ კიდუხედ, არს მღვიმე, კლდე დიდი გამოკვეთილი, და მას შინა მონასტერი უგუნბათო, წითლის ბრძწყინვალის ქვით შენი, კახაბერ რაჭის ერისთავისაგან აშენებული. ქვაბსა შინა აღის წყარო დიდი და კეთილი. უზის არქიმანდრიტი“¹. ვახუშტის შემდეგ ძეგლი დეტალურად შეისწავლეს და აღწერეს შვეიცარიელმა მოგზაურმა და მეცნიერმა დუბუ დე მონპერემ, შემდგომ მარი ბროსემ. მონასტერს მნიშვნელოვანი გამოკვლევები მიუძღვნეს გ. წერეთელმა და დ. ბაქრაძემ; და ბოლოს მონასტრის სრული აღწერა—დახასიათება და გამოკვლევა მოგვცა ხელოვნებათმცოდნე ი. გომელაურმა.²

მღვიმევის მთავარი სამონასტრო ტაძარი(XIII ს.) ორნავიანი ბაზილიკაა, ეკლესია მაცხოვრის სახელობისაა. ნაგებობის ჭერს ნახევრად ბუნებრივი გამოქვაბული ქმნის. კედლები მოპირკეთებულია მოყვითალო, თბილი ფერის გათლილი ქვით, ფასადები ჩუქურთმებითა და დეკორატიული თაღებითაა შემკული. ფერესკულ მხატვრობაში ვხედავთ, რატი რაჭის ერისთავის, მისი მეუღლის და ძმის, ნიანია კახაბერისძის საქტიტორო გამოსახულებებს.

ხელოვნების იშვიათ ნიმუშს წარმოადგენს მღვიმევის მონასტრის მთავარი ტაძრის დასავლეთი მხრის, ხალხში ვაზის კარებად ცნობილი კარი, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია ექსპონირებული. ამავე მუზეუმს ამშვენებენ მღვიმევის მონასტრის ეკლესიიდან გადატანილი ჭედური ხატები.

მნახველთა და მკვლევართა ინტერესს იწვევს ეკლესიაში არსებული ხის კანკელი, რომელიც ჩვენი კვლევის და კონსერვაციის საგანს წარმოადგენს.

¹ ვახუშტი, გეოგრაფია, გვ. 156.

² ინა გომელაური, მღვიმევი, თბ. 1982, გვ. 6-7.

შინაარსი

თავი I. აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა

1.1	საიდენტიფიკაციო მონაცემები	4
1.2	წინა საკონსერვაციო კვლევა/აღწერა, იკონოგრაფია	5
1.3	დაცულობის მდგომარეობა	8
1.4	კონსერვაცია	20

თავი II. აღსავლის კარის თავსართი/ტიმპანი

2.1	საიდენტიფიკაციო მონაცემები	27
2.2	წინა საკონსერვაციო კვლევა/აღწერა	27
2.3	დაცულობის მდგომარეობა	29
2.4	კონსერვაცია	31

თავი III. წმ. პავლე მოციქულის ხატი

3.1	საიდენტიფიკაციო მონაცემები	34
3.2	აღწერა/იკონოგრაფია	35
3.3	დაცულობის მდგომარეობა	35
3.4	კონსერვაცია	36

•	დანართი - კანკელის დეტალების დემონტაჟის ამსახველი ფოტოები	40
•	რეკომენდაციები დაცვა-შენახვის პირობებისათვის	43
•	წყაროები და ლიტერატურა	43

თავი I. აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა

1.1 საიდენტიფიკაციო მონაცემები

ბეგლის სახეობა: საკულტო;

მფლობელი, მუდმივი შენახვის ადგილი: მღვიმევის დედათა მონასტერი;

ნივთის დასახელება: აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა;

ზომა: 176,8X37X5.5 სმ;

ხატმწერი: ნიკოლას ბერძენი მელიდანაშვილი;

სკოლა: ბერძნული, ქართული გავლენით;

შექმნის თარიღი: XVIII ს.

იკონოგრაფია: აღსავლის კარის ტრადიციული იკონოგრაფია (ხარების სცენა, ოთხი მახარებელი). ჩვენს შემთხვევაში-დმრთისმშობელი ხარების კომპოზიციიდან, წმ. მათე მახარებელი, წმ. ლუკა მახარებელი;

შესრულების ტექნიკა: კვერცხის ტემპერა, ჭედურობა, ხეზე ჭრა;

მასალა: ხე, ლევკასი, პიგმენტები, ლაქი, ფურცლოვანი ოქრო, მოოქრული ვერცხლი;

გაფორმება: მცენარეული ორნამენტული მოტივით გაფორმებული, ოქროდაფერილი ვერცხლის ჭედური ფირფიტები;

წარწერები: წმინდანთა გამოსახულებებს ერთვის განმარტებითი წარწერები ბერძნულ ენაზე;

ნიმუში სარესტავრაციოდ გადმოცემულია: 24. 10. 2011 წ.

რესტავრაცია დასრულდა: 15. 07. 2012 წ.

1.2 წინა საკონსერვაციო კვლევა/აღწერა, იკონოგრაფია

კვლევის მეთოდები:

ფიზიკო-ოპტიკური.

ფოტოფიქსაცია: პირდაპირი განათებით, გვერდითი განათებით, დეტალების მაკროფოტოფიქსაცია.

მღვიმევის დედათა მონასტრის მთავარი ტაძრის ღირსშესანიშნაობაა ხის კანკელი/იკონოსტასი, რომელიც წამოადგენს გათლილი ძეგლებსგან აწყობილ, ოთხიარუსიან კონსტრუქციას. იარუსებში კანონიკის მიხედვით განაწილებულია ხატები მაცხოვრის ცხოვრების ამსახველი სცენებით, ასევე ხატები მოციქულთა და სხვა წმინდანთა გამოსახულებებით.

კანკელს თავის დროზე ამშვენებდა აყვავებული ჯვარი, რომელიც კარგად ჩანს ფოტოგრაფ დ. ერმაკოვის მიერ XIX ს. დასასრულს გადაღებულ ფოტოზე. ჯვარი გვირგვინივით ედგა თავზე კანკელს, ავსებდა მის ზევით არსებულ სივრცეს და დასრულებულ სახეს აძლევდა ერთიან კომპოზიციას.³

კანკელის ცენტრალური ნაწილი უჭირავს აღსავლის კარს, ხარების და მახარებლების ტრადიციული გამოსახულებებით. კარი შემკული იყო ჭედური ორნამენტით.

³ მღვიმევის მონასტრში მოღვაწე სასულირო პირმა ჩვენთან საუბარისას განაცხადა, რომ აღნიშნული ჯვარი ამჟამად თბილისში, ერთ-ერთ ოჯახში ინახება.

აღსავლის კარი კანკელის მთავარი კარია, იგი ორფრთიანია და განთავსებულია კანკელის/იკონოსტასის ცენტრში, ტრაპეზის მოპირდაპირედ. მას ტაძრის საკურთხეველში შეყვავართ და სამოთხის კარიბჭის სიმბოლოს წარმოადგენს.

აღსავლის კარი სიმბოლური მნიშვნელობით - ხარების დღესასწაული და წმ. მახარებლები, გვიჩვენებს გზას, რომლითაც შესაძლებელია შესვლა სამოთხეში – ესაა გადარჩენის გზა, რომელიც იხსნება ხარებით და რომელიც ასახულია სახარებაში.

ჩვენი საკვლევი ობიექტი - აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა, დაყოფილია სამ რეგისტრად, მათში 3/4-ით გამოსახულია ყოვლადწმინდა ღმრთისმშობლის, მათე და ლუკა მახარებლების ფიგურები. მხატვარმა წმინდანები განასხვავა იკონოგრაფიული მახასიათებლების მიხედვით, კერძოდ: სამოსით, ვარცხნილობით, კოლორიტით. იმის შესაბამისად თუ როგორი იყო ამა თუ იმ წმინდანის გამოსახვის კანონიკა.

პირველ რეგისტრში წარმოდგენილია ხელებაპერობილი ღმრთისმშობლის გამოსახულება ხარების სცენიდან - მას მოსავს თვალმარგალიტითა და ოქროსფერი არშიებით შემკული მეწამული მაფორიუმი და ღია ლურჯი სტოლა. ფერთა სიმბოლიკაში ღმრთისმშობლის სამოსის ასეთი შეფერილობა შინაარსის მიხედვით შეიძლება. წითელი არის ფერი უფლის განკაცებისა, ლურჯი (იგივე დატვირთვა აქვს ცისფერსაც) ზეციურ საიდუმლოების აღმნიშვნელ ფერადაა მიჩნეული. ღმრთისმშობლის მაფორიუზე სამი ვარკვლავია გამოსახული: შუბლზე და მხრებზე; ვარკვლავები მის მარად ქალწულებაზე მიანიშნებს: ქალწული ქრისტეს შობამდე, შობისას და ქრისტეს შობის შემდეგ. ღმრთისმშობლის გამოსახულება შემკულია ჭედური შარავანდით, რაც მის განსაკუთრებულ მნიშვნელობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

შუა რეგისტრი მათე მახარებელის ფიგურას უკავია. ის ისევე, როგორც დანარჩენი ორი წმინდანი, მიმართულია ცენტრისკენ, მას ერთ ხელში საწერი ფრთა, მეორეში კი, ასომთავრულით დაწერილი სახარება უჭირავს, რომელიც ფრაგმენტის სახით არის შემორჩენილი.

ქვედა რეგისტრი ლუკა მახარებელს ეთმობა. მასაც საწერი ფრთა უჭირავს ხელში, ხოლო სახარების გამოსახულება სრულიად დაკარგულია.

მახარებლები ოქროსფერი შარავანდით არიან შემკულნი; მათი სამოსი განსხვავებული ფერებით არის წარმოდგენილი: მათე მახარებელი წითელი ქიტონით და მწვანე ჰიმატიონით არის შემოსილი, ლუკა მახარებელი მწვანე ქიტონით და წითელი ჰიმატიონით. სამოსის დამუშავება საკმაოდ ხისტია, გამოსახულების შექმნა კუთხოვანი სწორი ხაზებით ხდება. ოსტატის მიერ სკურპულოზურად არის დამუშავებული მახარებელთა თმა და წვერი, ვხედავთ ყველა ხაზს, თმის კულულს.

სამ ნაწილიან კომპოზიციას აერთიანებს ფონების ღია მომწვანო - მოცისფრო ფერი. სამწუხაროდ ერთიან კომპოზიციაზე, შესრულების მანერაზე თუ დამუშავების ხარისხზე მხოლოდ დღემდე შემორჩენილი ძლიერ ნაკლები ნაწილების მიხედვით გვიწევს მსჯელობა.

13 დაცულობის მდგომარეობა

✓ საფუძველი

აღსავლის კარის მარჯვენა ფრთა წარმოადგენს თანაბარი სისქის, ერთ მთლიან, მუხის ხის დაფას (176,8X37X3სმ).⁴

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კარები სამ რეგისტრადაა დაყოფილი, სადაც ვერტიკალურად, ერთმანეთის თანმიმდევრობით ამოკვეთილია სამი არე/კიდობანი (სიმაღლე 50სმ, სიგნე 30სმ, სიღრმე 1,5-2სმ), მათი გამყოფი მინდვრების სიგანე 4სმ-ია. პირველ კიდობანს ღმრთისმშობლის გამოსახულებით, გააჩნია ნახევარწრიული თაღი. დანარჩენი ორი კიდობანი მართკუთხა ფორმისაა.

კარებს ქვედა კიდეზე აღვნიშნება სოლისებური ბზარი (36X1,5სმ). დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ბზარი წინასწარ შეუვსიათ ხის საკერებლით, დაუტანიათ გრუნტი და მოუხატაოთ. ამჟამად საკერებლის ნაწილი (15X1,5სმ) დაკარგულია.

⁴ მუხის მერქნის სიმკვრივემ და მდგრადობამ ბიოდაზიანების მიმართ, განაპირობა ჩვენი საკვლევი ობიექტის კარგი დაცულობა. აქვე უნდა ითქვას, რომ აღსავლის კარის მარცხენა ფრთა, დამზადებულია რბილი ჯიშის ფოთლოვანი ხის მექნისგან, მას აღვნიშნება ბიო და მექანიკური დაზიანებები.

ზურგის მხრიდან კარები დამუშავებულია ფაქტურულად, სამუშაო იარაღების – ხელეჩოს და ნაჯახის კვალი იკვეთება ვერტიკალური და ნაძვისებური ზოლების სახით (კარგად ჩანს გვერდითი განათებით). კარებს ზურგის მხრიდან, ერთმანეთის შემხვედრი მიმართულებით ჩასმული აქვს ორი სოლისებური, მაღალი სოგმანი (ზომა 40X7X3სმ).

უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი სოგმანები დამახასიათებელია XV–XVI სს. სახატე დაფებისთვის. აღსავლის კარებს ამავე პერიოდისთვის დამახასიათებელი სხვა თავისებურებებიც გააჩნია - ღრმა კიდობნების (1,5-2სმ) და განიერი მინდვრების სახით (4სმ).

კარების საკიდებად გამოყენებულია ნაჭედი ანჯამები (4X10სმ) და ღურსმნები, მიჭედებული ხის საფუძველზე უკანა მხრიდან, კიდობნების გამყოფი მინდვრების გასწვრივ.

✓ გრუნტი/ლევკასი

გრუნტი იგივე ლევკასი გამომშრალი და გამყიფებულია (ფერი-თეთრი, საშ. სისქე 1მმ), ზედაპირზე ბზარები ვერტიკალურად არის წარმოქმნილი და მერქნის ბოჭკოებს მიუყვება, კავშირი ხის საფუძველთან დარღვეულია.

გვერდითი განათებით მკაფიოდ ჩანს დიდი ზომის ხისტი ამობურცვები: ღმრთისმშობლის მარცხენა მხარზე (3X3სმ), მათე მახარებელის შარავანდზე (3X3, 6X2,5სმ).

გრუნტის დანაკარგები ვერტიკალზე ზემოდან ქვემოთ მატულობს: ღმრთისმშობლის გამოსახულებაზე დანაკარგი 10%-15%-ია; მათე და ლუკა მახარებლების გამოსახულებებზე დანაკარგი დაახლ. 40%-45% და 50%-55%-ს შეადგენს.

✓ გრაფია/ნაკაწრი/

პირველადი ნახატის ლევეკასზე გამოსახვისთვის გამოყენებულია გრაფია, კერძოდ: დატანილია სახის ყოველი ნაკვთი, სხეულის ნაწილები და სამოსის თითოეული დეტალი. გრაფიით არის მონიშნული წარწერებისთვის განკუთვნილი ადგილები. ყოველივე ეს, თითქმის სრულად მეორდება წმინდანთა გამოსახულებების საბოლოო ნახატში.

✓ ფერწერული ფენა

ხატწერა შესრულებულია კვერცხის ტემპერით. საღებავის ფენა თხელია, დამუშავების ადგილები – ამონათებები და სამოსის დეკორატიული დეტალები (ბურთულები, მარგალიტები, არშიები და სხვ) შედარებით სქლად და ფაქტურულადაა დაწერილი.

მხატვრობაში გამოყენებულია მკვეთრი ფერები, რაც ამუამად ჩამუქებულია და (ჭვატლი, მტვერი, დაზიანებული ლაქის ფენა) ცუდად იკითხება.

ფერწერის დანაკარგები გვხვდება სამივე წმინდანის გამოსახულებაზე (იქ სადაც დაკარგულია ლევეკასი, შესაბამისად დაკარგულია ფერწერაც), განსაკუთრებით დიდია დანაკარგი მათე და ლუკა მახარებლების გამოსახულებებზე, რაც აძნელებს კომპოზიციის ერთიან აღქმას.

✓ დამცავი ფენა - ლაქი

დამცავი ლაქი საშუალო სისქისაა, ადგილებში მუქი ფერის ლაქებადაა შედგენილი, რაც არათანაბარი განაწილების შედეგია. ლაქს დაკარგული აქვს ბზინვრება, შეინიშნება სანთლის ნალექნობები, ზედაპირი დაბინძურებული და გაჭვარტლულია.

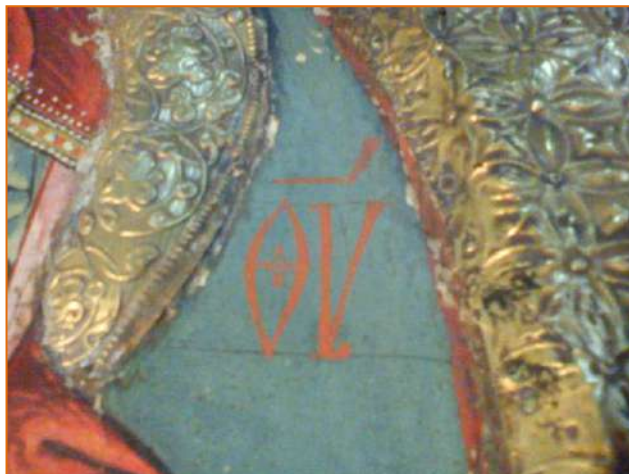
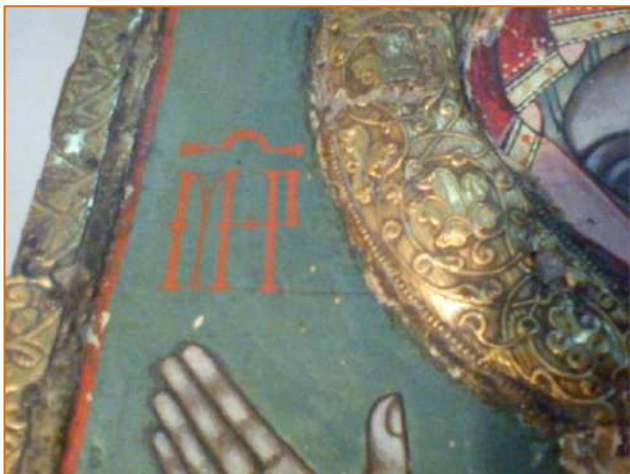
✓ ფურცლოვანი ოქრო

ფურცლოვანი ოქრო გამოყენებულია ღმრთისმშობლის სამოსის დეტალებზე, მათე და ლუკა მახარებლების სამოსზე და შარავანდებზე. ოქროს ფენას აქვს დანაკარგები, მიკრობზარები და კროკელურები. ოქროს ქვეშ ბოლუსის ფენა არ აღინიშნება.

✓ წარწერები

წმინდანთა გამოსახულებებს ახლავს დაქარაგმებული განმარტებითი წარწერები ბერძნულ ენაზე, აქედან: ღმთისმშობლის გამოსახულების ფონზე წარწერები სრულად არის შემონახული. დანარჩენი ორი წმინდანის (მათე, ლუკა) ამოცნობა წარწერების ცალკეული ფრაგმენტების საშუალებით არის შესაძლებელი, რომლებიც მათი მარჯვენა მხარის ფონზეა შემორჩენილი.

✓ ჭედურობა

აღსავლის კარი, როგორც წესი კანკელის ყველაზე შემკული ნაწილია, მორთულობა შესაძლებელია შეგვხვდეს სხვადასხვაგვარი: ჩუქურთმა, მოჭროვება, ჭედური ორნამენტი და სხვ.

მღვიმევის მონასტრის ეკლესიის აღსავლის კარები შემკული იყო ვერცხლის მოჭედილობით, რომელიც დღეს ფრაგმენტების სახით არის შემორჩენილი კარების მარჯვენა ფრთაზე; ჭედური დეკორის ზოგიერთი დეტალი ინახება მონასტერში, ესაა ოქროთი მოვარაყებული ვერცხლის ფირფიტები, მათი მოჭედილობა მოტივების ვარიაციათა გარკვეულ დიაპაზონს შეიცავს, როგორც ფოთლოვანს ასევე გეომეტრიულს.

კარების მოჭედილობა გამოყენებული ყოფილა გამოსახულებათა მოჩარჩოებისათვის. ამჟამად შემორჩენილია ღმრთისმშობლის გამოსახულების მოჩარჩოება (თითქმის სრულად) და მოგრძო ფრაგმენტი მათე მახარებლის გამოსახულების მარჯვენა კიდეზე. მთლიანობაში ესაა რვა სხვადასხვა ზომის ცალკეული ფირფიტა, რომლებიც ხის საფუძველზე დამაგრებულია ლურსმნებით. ლურსმნები ერთმანეთისგან დაშორებულია არათანაბარი მანძილით. ორნამენტულ ზედაპირზე შეინიშნება ამობერილი, დეფორმირებული მონაკვეთები, გადახეხილი და დაკარგული ფრაგმენტები.

კარგადაა შემონახული ჭედური შარავანდი, რომელიც ამკობს ღმრთისმშობლის გამოსახულებას. შარავანდი წარმოადგენს მოოქრული ვერცხლის ერთ მთლიან ფირფიტას, ის ნახევარწრიულად არის ამალღებული ზედაპირიდან. შარავანდი მცენარეული ორნამენტითაა შემკული.

აღსავლის კარის მოჭედილობას ვრცლად განიხილავს თავის ნაშრომში ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი რუსუდან ყენია: “კარების მოჭედილობამ ძლიერ დაზიანებული სახით მოაღწია ჩვენამდე. ბევრ ადგილას იგი შეკეთებულია სხვა ძეგლებიდან აღებული ფრაგმენტებით.” “მოჭედილობა სრული სახით შემორჩენილია ორივე კარის გარე ნაპირზე, იმ ადგილზე სადაც კარი კანკელს უერთდება. ზოგან კი ვხვდებით ფრაგმენტების სახით, რომლებიც როგორც დანიშნულებით, ასევე ორნამენტით და მისი შესრულების ხასიათით სრულიად სხვა საგნის ნაწილებია.”

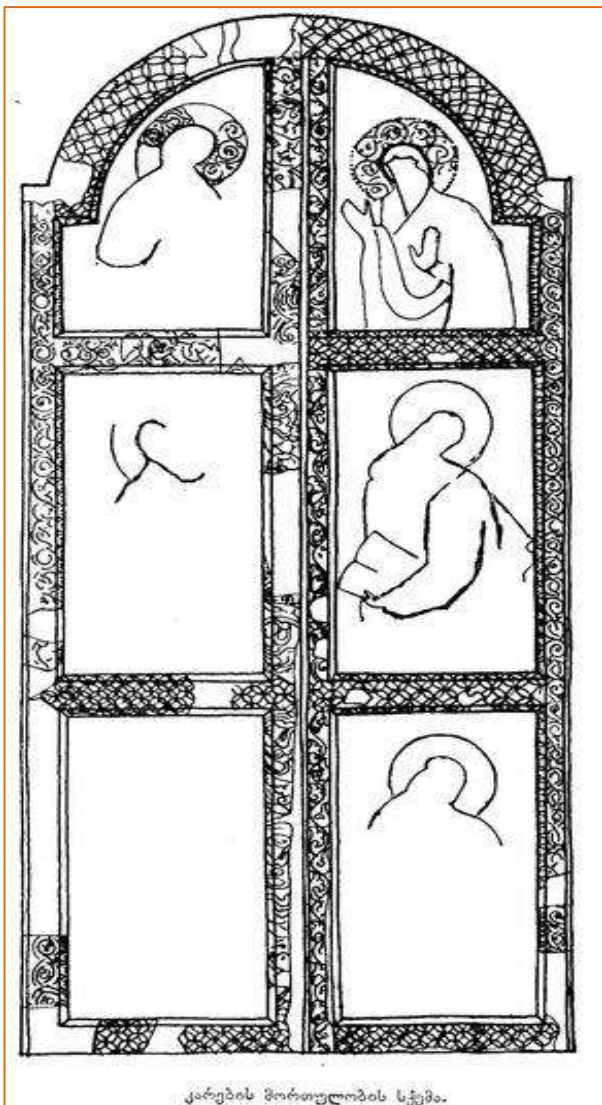
რ. ყენია აქვე განმარტავს - “შესრულების მანერით და მხატვრული იერით – ორნამენტის სადა ნახატი, ცოცხალი და დინამიური დამუშავებით, მღვიმევის საკურთხევლის კარის ორნამენტი XI საუკ. ორნამენტის ერთ-ერთ სახეობას, ამ პერიოდის შემოქმედების თვალნათლივ ნიმუშს წარმოადგენს.” მეცნიერის დასკვნით: “მღვიმევის ხატებისა და საკურთხევლის კარის მოჭედილობის შესწავლამ ცხადყო მათი იდენტურობა, რაც იმის მანიშნებელია, რომ ისინი ერთი ოსტატის შემოქმედების ნაყოფს წარმოადგენს.” “ამ გარემოებას იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ მღვიმევის ეკლესიის კანკელის კარი მოუჭედიათ დაზიანებული ხატების ფრაგმენტებით.”⁵

⁵ რ. ყენია, მღვიმევის მონასტრის ეკლესიის საკურთხევლის კარის მოჭედილობა, ძეგლის მეგობარი, თბ. 1968, გვ. 22-27

დღეს ჩვენ რუსუდან ყენიას მიერ 1961წ. შესრულებული სკემის⁶ დახმარებით
 ვცდილობთ აღვადგინოთ ჭედური დეკორის პირვანდელი სახე, რადგან სხვა
 მონაცემები თავდაპირველი კოპოზიციის მთლიანი მხატვრული გადაწყვეტის
 შესახებ არ გაგვაჩნია.

⁶ დასახ. ნაშრომი

ქარების შორთულობის სქემა.

✓ დაზიანებათა კარტოგრამა

გრუნტისა და ფერწერული ფენის დანაკარგი

✓ დაზიანებათა გამომწვევი მიზეზები

აღსავლის კარზე დაზიანება/დანაკარგების მთავარი მიზეზად შეგვიძლია დავასახელოთ: მექანიკური ზემოქმედება, სეზონური ტემპერატურა/ტენიანობის ცვალებადობა, ვანდალიზმი.

14 კონსერვაცია

✓ კონსერვაციის ამოცანა

1. გრუნტის და ფერწერის ფენების დამაგრება
2. ფერწერის კიდეების გამაგრება ქიმიებით
3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან
4. ფერწერის დაფარვა დამცავი ლაქით
5. ოქსიდირებული ჭედური დეკორის გაწმენდა, დამცავი ფენით დაფარვა

1. გრუნტის და ფერწერული ფენების დამაგრება

გრუნტის, იგივე ლეეკასის ფენის ხისტი და მაღალი აბმოურცეები შევარბილე 96%-იანი ეთილის სპირიტით და გავასწორე საშრობის და სარესტავრაციო უთო-შპატელის გამოყენებით. გრუნტის გასამაგრებლად გამოვიყენე 8%-იანი თევზის წებო, რომელიც გრუნტქვეშ შპრიცით შემყავდა. გამაგრებულ მონაკვეთებზე უკეთესი ფიქსაციისათვის 24 სთ. განმავლობაში მძიმე ბალიშები დავადე.

აქერცლილი ფერწერის ფენა დავამაგრე 5%-იანი თევზის წებოთი და საპროფილაქტიკო ქაღალდით, სარესტავრაციო უთო-შპატელის გამოყენებით. ფენებში წებოს უკეთესი შეღწევადობისათვის ფერწერის ზედაპირი წინასწარ შევარბილე 96%-იანი ეთილის სპირტით. წებოს სრულ გაშრობამდე ფერწერის ზედაპირზე ფილტრის ქაღალდი და სიმძიმეები დავადე. საპროფილაქტიკო ქაღალდი მოვხსენი 24სთ. შემდეგ, შემთბარ, გამოხდილ წყალში დასველებული, გაწურული ბამბის ტამპონის გამოყენებით. ზედაპირი გავაშრე მშრალი ბამბის ტამპონით და საშრობი ქაღალდით.

2. ფერწერის კიდეების გამაგრება ქიმებით

ფერწერის კიდეები გაგამაგრე ე.წ. ქიმებით, რისთვისაც გამოვიყენე 8%-იანი თევზის წებოსა და ცარცისგან დამზადებული თხელი კონსინსტენციის გრუნტი, რომელიც ფუნჯის საშუალებით დავიტანე შესაბამის ადგილებზე.

3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან

ბინოკულარული მიკროსკოპის ქვეშ მცირე მონაკვეთებზე წინასწარ ჩატარებული ცდების საფუძველზე, ფერწერული ფენიდან დაზიანებული ლაქის, ჭკარტლის და მტვერის დანაშრევების მოსახსნელად შეირჩა ორი სახის გამსხნელი: 1) ვულპექსის 10%-იანი წყალხსნარი, 2) დიმეთილფორმამიდისა და ტოლუოლის 10%-იანი ნაზავი.

პირველ ეტაპზე ფერწერული ფენა გაიწმინდა ვულპექსის 10%-იანი წყალხსნარით. აღნიშნული ხსნარით მოეხსენი მხოლოდ ჭკარტლის და მტვერის ნადები. გამუქებული ლაქის ფენის მოსახსნელად გამოვიყენე დიმეთილფორმამიდისა და ტოლუოლის 10%-იანი ნაზავი.

4. ფერწერის დაფარვა დამცავი ლაქით

ფერწერის ზედაპირი დაფარე არაპრიალა დამარის ლაქისა და ვაიტსპირიტის ნაზვით (1/1).

5. ჭედური დეკორის გაწმენდა, დამცავი ფენით დაფარვა

ოქსიდირებული ჭედური დეკორი გაეწმინდა გამდიდრებული შუშის ქვეშ, ეთილის სპირტის 50%-იანი ხსნარის (ეთილის სპირტი, გამოსდილი წყალი 1/1) და ბამბის მიკროტამპონის გამოყენებით. შემდგომი ოქსიდაციის თავიდან ასაცილებლად ჭედურობა პარალოიდის 2%-იანი ხსნარით დაფარე.

✓ რესტავრირებული აღსაგლის კარების საბოლოო სახე

თავი II. აღსავლის კარის თავსართი /ტიმპანი/

2.1 საიდენტიფიკაციო მონაცემები

ძეგლის სახეობა: საკულტო

მფლობელი, მუდმივი შენახვის ადგილი: მღვიმევის დედათა მონასტერი

ნივთის დასახელება: აღსავლის კარის თავსართი

ზომა: 36X82X8 სმ.

ავტორი: ნიკოლოზ ბერძენი მელიდანაშვილი

სკოლა: ბერძნული ქართული გავლენით

შექმნის თარიღი: XVIII ს.

შესრულების ტექნიკა: კვერცხის ტემპერა, ხეზე ჭრა

მასალა: ხის დაფა, ლეკვასი, პიგმენტები, ლაქი

გაფორმება: გაფორმებულია მცენარეული ორნამენტული მოტივით

ნიმუში სარესტავრაციოდ გადმოცემულია: 27. 04. 2012 წ.

რესტავრაცია დასრულდა: 15. 07. 2012 წ.

2.2 წინა საკონსერვაციო კვლევა/აღწერა

აღსავლის კარს ამკობს ხის პროფილირებული თავსართი იგივე ტიმპანი, რომელიც კარის ზედა ნაწილის ოვალის ილუზიას ქმნის და ამთლიანებს მის იერსახეს.

თავსართი გამოკვეთლია ფოთლოვანი ჯიშის რბილი მერქნის მართკუთხა ფორმის ფიცრისგან (82X36X8სმ), მას აქვს ნახევარწრიული (62X27სმ) ქანობიანი წარბი/თალი. ნაკეთობა ზურგის მხრიდან დამუშავებულია ფაქტურულად-ნაჯახის და სახვეწი იარაღების გამოყენებით.

საინტერესოა თავსართის დეკორატიული გაფორმება - ავტორი თავისუფალია ფერთა გამის შერჩევაში, მოქნილი და დახვეწილი ხაზით გამოსახავს მცენარეულ მოტივებს.

ნახევარწრიული წარბის/თაღის ცენტრალურ ნაწილში ღურჯი ფერის მცენარეული ორნამენტის ხაზი ვითარდება, მისი დამუშავება ელასტიური და მოძრავია, მხატვარი მაქსიმალურად კარგად გრძნობს ფორმას და თავისუფლად ამკობს მოცემულ სიბრტყეს.

წარბის წინა მხარეც მცენარეულ მოტივს ეთმობა, წითელ ფონზე თეთრად გამოსახული ორნამენტული შტრიხები ეხმიანება უკანა პლანზე, ოქროსფერ ფონზე შავი საღებავით შესრულებულ მცენარეულ ორნამენტს, რომელიც უწყვეტ მოტივად მიუყვება თავსართის კიდეს სამი მხრიდან და ქმნის ერთგავრ მოჩარჩოებას. მთლიანობაში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ორნამენტული ფორმა, რომელიც ტიმპანზე ვითარდება, ერთიან ხაზს და საერთო მოტივს შეიცავს. კომპოზიციას ავსებს ცენტრში მკვეთრად გამოყოფილი წითელი ფერის ფონი, რომელიც ალგომის, სიცოცხლის სიკვდილზე გამარჯვების სიმბოლოს წარმოადგენს.

2.3 დაცულობის მდგომარეობა

✓ საფუძველი/მერქანი/

ხის თავსართს/ტიმპანს აღენიშნება ბიოდაზიანება - მერქანმჭამელი მწერების საფრენი ხვრელების სახით; შედეგად, მერქანი გამოფიტული და დასუსტებულია. ფიქსირდება მექანიკური დაზიანებებიც – ტიმპანი გატეხილია მარჯვენა კიდეში, მცირე ზომის ანატეხვებია წარბის/თადის ოვალზეც; ამომწვრია 5X2სმ ზომის მონაკვეთი წარბის/თადის მარცხენა კიდეში.

✓ გრუნტი

თეთრი ფერის გრუნტი/ლევკასი გამომშრალი და გამყიფებულია. კავშირი ხის საფუძველთან დარღვეულია. დანაკარგი წარმოადგენს მოხატული ზედაპირის დაახლ. 40 %-ს.

✓ ფერწერა

ფერწერა გამომშრალია და აქერცვლილი, აღენიშნება კროკელურები. ზედაპირი ჩამუქებულია ჭკარტლის და მტკერის დანაშრევებით; დანაკარგი წარმოადგენს დაახლ. 40 %-ს.

2.4 კონსერვაცია

✓ კონსერვაციის ამოცანა

1. ხის საფუძვლის კონსერვაცია (მერქნის სტრუქტურის გამაგრება, დეტალების შეწებება, დეზინსექცია)
2. გრუნტის და ფერწერის ფენების დამაგრება
3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან
4. ფერწერის კიდეების დამაგრება ქიმებით
5. ტიმპანის დაფარვა დამცავი ლაქით

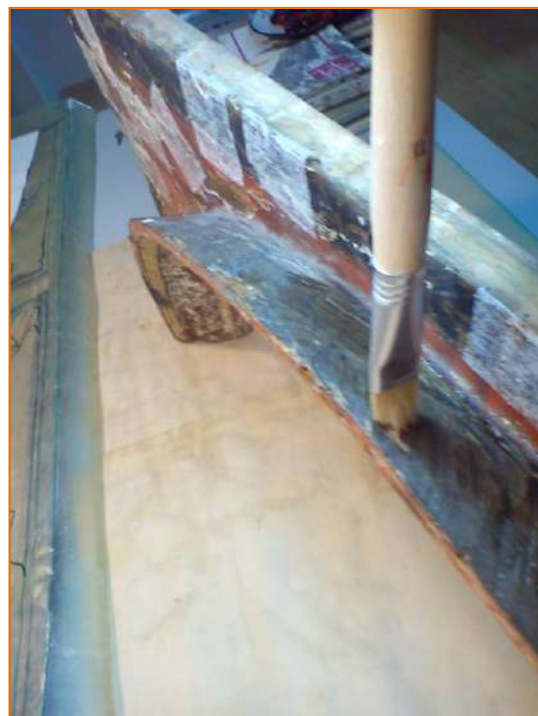
1. ხის საფუძვლის კონსერვაცია

- ა. მერქნის დეზინსექცია ჩავატარე პერქსილ 10-ით, რითაც შემცირდა შემდგომი ბიოდაზიანების რისკი.
- ბ. მერქნის სტრუქტურა გავამაგრე/გავუღინეთ პარალოიდისა და აცეტონის 5%-იანი ხსნარით
- გ. დაზიანებული ხის დეტალები შევაწებე პოლივინილაცეტატის წებოთი

2. გრუნტის და ფერწერის ფენების დამაგრება

ეს სამუშაო შევასრულე 5%-იანი თევზის წებოსა და საპროფილაქტო ქაღალდის საშუალებით, სარესტავრაციო უთო-შპატელის გამოყენებით. ფენებში წებოს უკეთესი შეღწევადობისათვის ფერწერის ზედაპირი წინასწარ შევარბილე 96%-იანი ეთილის სპირტით. გამაგრებულ მონაკვეთებზე უკეთესი ფიქსაციისათვის 24 სთ. განმავლობაში საშრობი და სიმძიმეები დავადე. საპროფილაქტიკო ქაღალდი მოვხსენი 24 სთ. შემდეგ, შემთბარ, გამოსდილ წყალში დასველებული, გაწურული ბამბის ტამპონის გამოყენებით. ზედაპირი გავაშრე მშრალი ბამბის ტამპონით და საშრობი ქაღალდით.

3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან

ფერწერის ზედაპირი დანაშრევებისგან (ჭკარტლი, მტვერი, ჩამუქებული ლაქი), გავწმინდე მცირე მონაკვეთების სახით, ვულპექსის 10%-იანი წყალხსნარის და მიკრო ტამპონის გამოყენებით. გაწმენდილ ადგილებს ვამუშავებდი გამოსდილი წყლით და გამშრალებდი მშრალი ბამბის ტამპონით.

4. ფერწერის კიდეების გამაგრება ქიმებით

გადარჩენილი ფერწერული ფენის კიდეები გავამაგრე ე.წ. ქიმებით, რისთვისაც გამოვიყენე 8%-იანი თევზის წებოსა და ცარცისგან დამზადებული თხელი კონსინსტენციის გრუნტი, რომელიც ფუნჯის საშუალებით დავიტანე შესაბამის ადგილებზე. ფერწერის უმნიშვნელო დანაკარგები დავატონირე აკვარელის საღებავებით.

5. დამცავი ლაქით დაფარვა

ფერწერის ზედაპირი დავფარე არაპრიალა დამარის ლაქისა და ვაიტსპირტის ნაზვით (1/1).

ზემოთაღნიშნული ღონისძიების შედეგად, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა კარის თავსართის/ტიმპანის დაცულობის მდგომარეობა და მხატვრულ-ვიზუალური მხარე.

თავი III. წმ. პავლე მოციქულის ხატი

3.1 საიდენტიფიკაციო მონაცემები

ძეგლის სახეობა: საკულტო

მფლობელი, მუდმივი შენახვის ადგილი: მღვიმევის დედათა მონასტერი

ნივთის დასახელება: ფერწერული ხატი

ზომა: 66,5X26,5X2,5სმ.

ავტორი: ნიკოლოზ ბერძენი მელიდანაშვილი

სკოლა: ბერძნული ქართული გავლენით

შექმნის თარიღი: XVIII ს.

შესრულების ტექნიკა: კვერცხის ტემპერა, ხეზე ჭრა

მასალა: ხის დაფა, ლეკვასი, პიგმენტები, ლაქი

წარწერები: წმინდანის გამოსახულებას ერთვის განმარტებითი წარწერა
ბერძნულ ენაზე

ნიმუში სარესტავრაციოდ გადმოცემულია: 27. 04. 2012 წ.

რესტავრაცია დასრულდა: 15. 07. 2012 წ.

3.2 აღწერა/იკონოგრაფია

წმ. პავლე მოციქულის ხატი, მღვინევის მონასტრის მთავარი ტაძრის იკონოსტასის იკონოგრაფიის ნაწილია. წმინდანი გამოსახულია ნახევარწრიულ კამარაში. კამარას თაღზე თეთრი ფერის მცენარეული ორნამენტი ამკობს, რასაც ვერ ვხედავთ ამავე რიგში განთავსებულ, სხვა წმინდანთა გამოსახულებებზე; განსხვავებული მხატვრული გადაწყვეტა პავლე მოციქულის გასაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მეტყველებს. ლაქის ოქსიდაციის გამო თეთრი ორნამენტი ძნელად გაირჩევა.

პავლე მოციქული 3/4-ით არის მიბრუნებული მარცხნივ. ის შემკულია ოქროსფერი შარავანდით, შემოსილია წითელი ქიტონითა და მწვანე ჰიმაციონით, წმინდანს მარჯვენა ხელში ძვირფას ყდაში ჩასმული სახარება უჭირავს, ხოლო მარცხენა ხელი ღოცვის ნიშნად გულზე აქვს მიდებული.

3.3 დაცულობის მდგომარეობა

✓ საფუძველი

ხატი დაწერილია ფოთლოვანი ჯიშის რბილი მერქნის ხის დაფაზე. დაფა ზურგის მხრიდან დამუშავებულია ფაქტურულად – ნაჯახით, ხელეწოთი და სახვეწით, სოგმანებით გამაგრებული არაა, ბზარები და დეფორმაცია არ აღენიშნება. მერქანზე შეინიშნება ბიოდაზიანება - მერქანმჭამელი მწერების საფრენი ხვრელების სახით.

✓ გრუნტი

თეთრი ფერის თხელი გრუნტი/ლევკასი წებოს პროცენტის დაკარგვის გამო გამომშრალია. შეინიშნება ვერტიკალური მიკროკროკელურები, კავშირი გრუნტსა და საფუძველს შორის დარღვეული არაა.

✓ ფერწერა

ფერწერა გამომშრალია და დაფარულია მიკრობზარების (როკელურების) ქსელით, რომელიც შეუიარაღებელი თვალით თითქმის არ ჩანს. ზედაპირი ჩამუქებულია ჭვარტლისა და დაზიანებული ლაქისაგან. შეინიშნება ფერწერის უმნიშვნელო დანაკარგები. ფურცლოვანი ოქრო წმ. პავლე მოციქულის შარავანდზე უდანაკარგოდ არის შენარჩუნებული.

3.4 კონსერვაცია

✓ კონსერვაციის ამოცანა

1. მერქნის დეზინსექცია
2. გრუნტის და ფერწერის ფენების გამაგრება
3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან
4. მცირე დანაპარგების შევსება გრუნტით და ტონირება
5. ხატის დაფარვა დამცავი ლაქით

1. მერქნის დეზინსექცია

ხატის დეზინსექცია ჩავატარე პერქსიდ 10-ით, რითაც შემცირდა ბიოდაზიანების გავრცელების რისკი.

2. გრუნტის და ფერწერის ფენების გამაგრება

პროფილაქტიკური გამაგრება ჩავატარე თევზის 5%-იანი წებოსა და საპროფილაქტიკო ქაღალდის საშუალებით. გამოშრობის გამო, გრუნტის და ფერწერის ფენები ინტენსიურად იწოვდა წებოს. წებოთი გაჯერების შემდეგ, ზედაპირი წებოს სრულ გაშრობამდე სარესტავრციო უთო-შპატელით დავაუთოვე, საშრობის ქაღალდის გამოყენებით. გამაგრებულ ზედაპირზე უკეთესი ფიქსაციისათვის 24 სთ. განმავლობაში საშრობი და სიმძიმეები დავადე.

საპროფილაქტიკო ქაღალდი მოვსხენი 24 სთ. შემდეგ შემთბარ, გამოსდილ წყალში დასველებული, გაწურული ბამბის ტამპონის გამოყენებით. ზედაპირი გავაშრე მშრალი ბამბის ტამპონით და საშრობი ქაღალდით.

3. ფერწერის გაწმენდა ზედაპირული დანაშრევებისგან

ბინოკულარული მიკროსკოპის ქვეშ მცირე მონაკვეთებზე წინასწარ ჩატარებული ცდების საფუძველზე, ფერწერული ფენიდან დაზიანებული ლაქის, ჭკარტლის და მტვერის ნადების მოსახსნელად შეირჩა ორი სახის გამსხნელი: 1) ვულპექსის 10%-იანი წყალხსნარი, 2) დიმეთილფორმამიდისა და ტოლუოლის 10%-იანი ნაზავი.

პირველ ეტაპზე ფერწერული ფენა გაიწმინდა ვულპექსის 10%-იანი წყალხსნარით. აღნიშნული ხსნარით მოვხსენი მხოლოდ ჭკარტლის და მტვერის ნადები. გამუქებული ლაქის ფენის მოსახსნელად გამოვიყენე დიმეთილფორმამიდისა და ტოლუოლის 10%-იანი ნაზავი.

4. მცირე დანაკარგების შევსება გრუნტით და ტონირება

მცირე დანაკარგი ადგილების შესავსები გრუნტი დავამზადე 8%-იანი თევზის წებოს და ცარცის ნაზავით. ტონირება შევასრულე აკვარელის საღებავებით.

5. დამცავი ლაქით დაფარვა

ხატის ზედაპირი დავფარე არაპრიალა დამარის ლაქისა და ვაიტსპირტის ნაზავით (1/1).

ზემოთ ჩამოთვლილი ღონისძიების შედეგად, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა ხატის დაცულობის მდგომარეობა, მისი მხატვრულ-ვიზუალური მხარე.

რესტავრირებული ხატის საბოლოო სახე

- დანართი – კანკელის/იკონოსტასის დეტალების დემონტაჟის ამხაველი ფოტოები

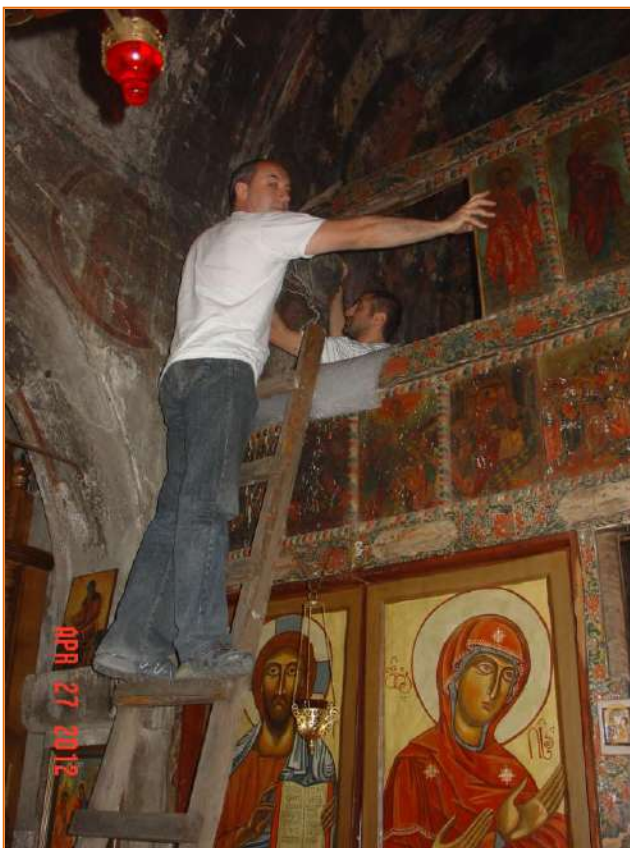
ირაკლი ვართაგავა, ნინო კიტოვანი,
მღვიმევის მონასტრის ეკლესია

კანკელის თავსართის დემონტაჟი,
რესტავრატორები - ირაკლი ვართაგავა,
კახა შურმანიშვილი

ხატების დემონტაჟი კანკელის მეოთხე იარუსიდან,
რესტავრატორები - ირაკლი ვართაგავა, კახა მურმანიშვილი

ხატების დემონტაჟი კანკელის მეოთხე
იარუსიდან, რესტავრატორები - ირაკლი
ვართაგავა, კახა მურმანიშვილი

იკონოსტასიდან მოხსნილი ხატების და
დეკორატიული ელემენტების მომზადება
რესტავრაციის ლაბორატორიაში გადასატანად

ჯგუფის ხელმძღვანელი,
რესტავრატორი ნინო კიტოვანი,
მღვიმევის მონასტრის ეკლესია

- რეკომენდაციები დაცვა-შენახვის პირობებისათვის

ხატები და ხის სხვა საკულტო ნაკეთობები უნდა ინახებოდეს სუფთა სტაბილურ, გარემოში. ტემპერატურა არ უნდა აღემატებოდეს 18-20⁰-ს, ტენიანობა 55⁺-5%-ს. მნიშვნელოვანია მათი დაცვა დანთებული სანთლების უშუალო ზემოქმედებისგან. ზედაპირული გაწმენდა დასაშვებია მხოლოდ მშრალი წესით.

- გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. რუსუდან ყენია, მღვიმევის მონასტრის ეკლესიის საკურთხეველის კარის მოჭედილობა, ძეგლის მეგობარი, თბ. 1968.
2. გიორგი ჩუბინაშვილი, ქართული ოქრომჭედლობა VIII-XVIII საუკუნეებისა, თბ. 1957.
3. ინა გომელაური, მღვიმევი, თბ. 1982.
4. http://ikonodel.ru/ob_ikone/2_trud_ikonopisca/5.html

აპოლონ ქუთათელაძის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიის
რესტავრაციის, ხელოვნების ისტორიის და თეორიის ფაკულტეტი
დაზღური ფერწერის რესტავრაციის სპეციალობა

თბილისი 2012 წ.

შინაარსი

- საკატალოგო მონაცემები - - - - - გვ. 2
- აბსტრაქტი - - - - - გვ. 4-6
- წინასარესტავრაციო კვლევა. - - - - - გვ. 6-11
- სარესტავრაციო ობიექტის დაცულობის მდგომარეობა - - - - გვ. 12-16
- რესტავრაცია - - - - - გვ. 17-22
- რესტავრირებული ფერწერული ტილოს საბოლოო სახე,
მუდმივი შენახვის ადგილზე გადაცემა- - - - - გვ. 23-25
- დაცვა-შენახვის რეკომენდაციები- - - - - გვ. 26
- გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა - - - - - გვ. 26

საკატალოგო მონაცემები

ძეგლის სახეობა: ფერწერული ტილო

მფლობელი, მუდმივი შენახვის ადგილი: მანგლისის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარი

ზომა: 237 X 89 სმ;

ავტორი: Академик Я. Васильевъ

სკოლა : რუსული

შექმნის თარიღი: XIX ს.

იკონოგრაფია: მათავარანგელოზი მიქაელი

შესრულების ტექნიკა: ხეთი, ტილო

წარწერები: წმინდანის გამოსახულებას ერთვის წარწერა: Св. Архистратигъ Михаилъ
საინვენტარო №

ნიმუში სარესტავრაციოდ გადმოცემულია: 11.12. 2011 წ.

რესტავრაცია დასრულდა 07.04. 2012 წ.

რესტავრატორი ირაკლი ვართგავა

აბსტრაქტი

სამაგისტრო ნაშრომის მეორე ნაწილი ეხება მაგლისის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარში დაცულ ფერწერულ ტილოს – „მთავარანგელოზი მიქაელი“ (Святой Архистратиг Михаил).

ჩემი, როგორც რესტავრატორის ყურადღება მაგლისის ტაძრის აბსიდში გამოფენილმა, მთავარანგელოზების - მიქაელისა და გაბრიელის გამოსახულებებმა, ჯერ კიდევ 2010 წელს, თბილისის სამხატვრო აკადემიის რესტავრაციის ფაკულტეტის მაგისტრატურის პირველ კურსზე სწავლის პერიოდში მიიქცა. ისინი ძლიერ შელახულიყვნენ და საფუძვლიანი რესტავრაცია ესაჭიროებოდათ (იხ. ფოტო 1,2).

1

2

მაშინ მე იქ, საკურსო ნამუშევრისათვის - მაცხოვრის აღდგომისადმი მიძღვნილი ფერწერული ტილო (XIX საუკ.) და ათთორმეტი დღესასწაულის ამსახველი, ძლიერ დაზიანებული ხატი (XIX საუკ.) შევარჩიე (იხ. ფოტო 3,4).

3

4

აღნიშნული ხელოვნების ნიმუშების რესტავრაცია წარმატებით შესრულდა 2011წ. თბილისის სამხატვრო აკადემიის რესტავრაციის ფაკულტეტის ლაბორატორიაში და დაუბრუნდა ტაძარს (იხ. ფოტო 5,6).

5

5

მომდევნო ეტაპზე, ხელმძღვანელთან - ქ-ნ ნანა მანაგაძესთან შეთანხმებით, სამაგისტრო ნამუშევრისთვის შევარჩიე ზემოთხსენებული ფერწერული ტილო, მთავარანგელოზ მიქაელის გამოსახულებით, აქვე კარგად მესმოდა ჩასატარებელი მრავალმხრივი სარესტავრაციო სამუშაოების სირთულე, რომელიც დიდი პრაქტიკული ცოდნისა და გამოცდილების მომტანი იქნებოდა ჩემთვის.

წინასარესტავრაციო კვლევა

მანგლისი თავის დროზე ქართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქალაქი იყო, რამაც უკვე IV ს. 30-იან წლებში განაპირობა აქ ეკლესიის აგება. ხოლო მეფე ვახტანგ გორგასლის მიერ, მანგლისში საეპისკოპოსოს დაარსების შემდეგ, V საუკუნის მეორე ნახევარში ახალი ეკლესია იქნა აღმართული.

მეფე გიორგი I დროს (1014-1027), ტაძარი მნიშვნელოვნად გადაკეთდა, მას რვაკუთხედში მოქცეული მარტივი ტეტრაკონქის ფორმა მისცეს, ამასთან ეპოქის შესაბამისად მოაჩუქურთმეს კიდეც. ტაძარის გუმბათში შემორჩენილია XII. პირველი მეოთხედის კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები.

კავკასიის ომის პერიოდში (1817-1864), კერძოდ 1824 წელს, მანგლისის ტაძარი მნიშვნელოვნად დაზიანდა და გაიძარცვა. ამავე წელს მანგლისში განთავსდა რუსეთის საიმპერატორო ჯარის, ერევნის მეცამეტე გრენადერთა პოლკი. მოქმედი და გადამდგარი სამხედრო მოსამსახურეები ქმნიან ახალ დასახლებას, აქედან მოყოლებული მანგლისის მნიშვნელოვან ეთნოს რუსები წარმოადგენდნენ.

1850 წელს, მიტროპოლიტ ისიდორე ნიკოლსკის¹ ინიციატივით, ტაძარში სარემონტო სამუშაოები დაიწყო, რომელიც 1862 წლამდე გაგრძელდა. განახლდა გალავანი, აშენდა ახალი სამრეკლო, შეეთეთრდა კედლები, აღიმართა ხის რუსული იკონოსტასი² (იხ. ფოტო 7), ძეგლს შეემატა ბევრი უცხო ხასიათის დეტალი.

7. (ფოტო საიტიდან - <https://and110.ucoz.ru/UR/17/sam11.html>)

¹ მიტროპოლიტი ისიდორე ნიკოლსკი (1799- 1892), რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელთმთავარი, მწერალი, ბიბლიის სინოდალური თარგმნის ერთ-ერთი მოქმედი მონაწილე. საქართველოს ეგზარქოსი, ქართლ-კახეთის მთავარეპისკოპოსი 1844-1858 წლებში.

² იკონოსტასი - ხატებით დაფარული კედელი. კანონიკური სახე XV საუკუნეში მიიღო.

2000-იან წლებში მოხდა ხის იკონოსტასის დემონტაჟი და მისი ჩანაცვლება ქვის ჩუქურთმებიანი კანკელით.

დღეისათვის ტაძარში მრავლადაა შემორჩენილი ძველი იკონოსტასის ფრაგმენტები, ხეზე და ტილოზე შესრულებული წმინდანთა ფერწერული გამოსახულებები, რომლებიც მე-19საუკ. რუსული საეკლესიო ხელოვნების ნიმუშებს წარმოადგენენ (იხ. ფოტო 8,9).

8

9

მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ ფერწერული ტილო, მთავარანგელოზ მიქაელის გამოსახულებით, რომლებიც ჩვენი კვლევის და რესტავრაციის ობიექტს წარმოადგენს. კომპოზიციაზე წმინდანი მთელი ტანითაა წარმოდგენილი, ის მარჯვენა ფეხით დაკლანკნილ გველეშაპზეა შემდგარი, მარჯვენა ხელში შუბი აქვს შემართული და ცდილობს გველეშაპის განგმირვას, მარცხენა ხელში ფარი უპყრია.

2011 წლის დეკემბერში, მანგლისის ტაძარის წინამძღვარის, მამა გიორგი მალხაზიშვილის ლოცვა-კერთხევით, ტილო წმინდანის ფერწერული გამოსახულებით ადგილზევე მოხსნა ქვეჩარჩოდან და ამ სახით იქნა გადატანილი თბილისის სამხატვრო აკადემიის რესტავრაციის ფაკულტეტის ლაბორატორიაში (იხ. ფოტო 10,11).

10

11

ლაბორატორიაში ფიზიკოოპტიკური მეთოდებით ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ორიგინალური მხატვრობის 80% გადაწერილია დაბალი დონის მხატვრობით, რამაც ფაქტიურად დაუკარგა პირვანდელი სახე და მხატვრული ღირებულება ნამუშევარს. საბედნიეროდ ხელუხლებლად გადარჩა ავტორისეული ხელმოწერა – **“Академик Я. Васильевъ”** (იხ. ფოტო 12,13). ამ გარემოებამ აამაღლა ინტერესი ძეგლის მიმართ. საჭირო გახდა ავტორის იდენტიფიკაციის და მისი მოღვაწეობის პერიოდის დადგენა; მანგლისის ტაძარში მისი სხვა ნამუშევრების გამოვლენა.

12

13

ამ მიზნით, დამატებით შევისწავლეთ ტაძარის აბსიდში გამოფენილი ორი ფერწერული ტილო, რომლებიც მხატვრული თვალსაზრისით გარკვეულ მსგავსებას ამჟღავნებდნენ ჩვენ საკვლევ ობიექტთან; ესენია - „ღმრთისმშობლის მიძინება“ და „წმ. ნიკოლოზი“ (იხ. ფოტო 14,15), ამ უკანასკნელზე აღმოჩნდა იგივე ავტორის - **“Академик Я. Васильев”** ხელმოწერა (იხ. ფოტო 16). აღნიშნული ნამუშევრები ხის იკონოსტასის იკონოგრაფიის ნაწილს წარმოადგენდნენ, რაც ძველი ფოტოთივ დასტურდება (იხ.ფოტო7). მოგვიანებით, იმავე ავტორის ხელმოწერა აღმოჩნდა ზემოთდასახელებულ მთავარანგელოზ გაბრიელის გამოსახულებაზეც (რესტავრატორი, მაგისტრანტი კახა მურმანიშვილი).

14

15

16

სხვადასხვა წყაროებიდან მოვიძიე ინფორმაცია სავარაუდო ავტორის შესახებ, ყურადღება შევაჩერე XIX საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე რუს მხატვარზე - იაკობ ვასილიევზე (Яков Васильев 1790 - 1839), მას აკადემიკოსის წოდება მიენიჭა 1818 წელს.³ კონსულტაციისათვის დავეუკავშირდი კოლეგებს მოსკოვის ტრეტიაკოვოს გალარეაში, გავუგზავნე მათ წმინდანთა გამოსახულებების დეტალური ფოტოები. მათ არ გამოირიცხეს, რომ ეს ნამუშევრები სხენებულ ავტორს ეკუვნოდეს, მაგრამ შესაბამისი ექსპერტიზის გარეშე, დისტანციურად, კონკრეტული დასკვნის გამოტანა გაუჭირდათ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი საკვლევი ფერწერული ტილო - მთვარანგელოზ მიქაელის გამოსახულებით, შესრულებულია კლასიციზმის სტილში, რომლის წესებითაც ნახატის პერსონაჟის ფიგურა და მოძრაობა უნდა შეესაბამებოდეს ანტიკური სილამაზის კანონებს. კლასიციზმმა რუსეთში ფართო გავრცელება, სწორედ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ჰპოვა. ხოლო ეს პერიოდი, ემთხვევა ჩვენი სავარაუდო ავტორის სამოღვაწეო პერიოდს. თუმცა, ეკუთვნის თუ არა მას, მანგლისის ტაძრის იკონოსტასის მხატვრობა, ამ ეტაპზე დადასტურებული არაა და საკითხი შემდგომ კვლევას მოითხოვს.

³ Сборник материалов для истории Императорской С.-Петербургской Академии художеств за сто лет ее существования// Под ред. П.Н. Петрова. Часть II, стр. 66. 1865.

სარესტავრაციო ობიექტის დაცულობის მდგომარეობა

1. ქვეჩარჩო

ჩანს, რომ ნახატის ორიგინალი ქვეჩარჩო მოგვიანებით შეცვალეს უხეშად შეკრული ქვეჩარჩოთი (ზომა 237X89სმ), რომელიც აწყობილია ხის კარების დეტალებსგან, ამაზე მიუთითებს კარების საკიდი პეტლების კვალი. ჩარჩოს კუთხეების შეერთების სისტემა ყრუა. დამატებითი სიმაგრისათვის შუაში სიგრძეზე, ორ ნაწილად ჩასმულია განიერი ფიცრები. ზურგის მხრიდან შეღებილია თეთრი ფერის ზეთოვანი საღებავით (იხ. ფოტო 17,18). მასალა - წიწვოვანი ჯიშის მერქანი.

ქვეჩარჩო თავისი ფიზიკური და ესთეტიური მდგომარეობიდან გამომდინარე შემდგომი ექსპოზიციისათვის გამოუსადეგარია. მერქანი ძლიერ დაზიანებულია მწერებისგან (იხ. ფოტო 19), ხოლო ამ სახით, მისი ლაბორატორიაში გადატანა საშიშროებას წარმოადგენდა მწერების გავრცელების კუთხით, ამის გამო ის ადგილზევე იქნა განცალკევებული ტილოსგან.

17

18

19

2. საფუძველი (ტილო, გრუნტი)

- ა) ტილო - სავარაუდოდ სელის, თანაბარი ფაქტურის, მჭიდროდ ნაკსოვი. ზედაპირი და კიდეები ძლიერ დაზიანებულია, აღენიშნება დიდი ზომის (50X35, 45X30სმ) ჩანახევები და დანაკარგები (იხ. ფოტო 20, 21).

20

21

ტილოზე ჩანახევები, ზურგის მხრიდან გაუმაგრებით სხვადასხვა ზომის ატლასისებური შავი ნაჭრის საკერებლებით. ძლიერ დაზიანებული ადგილები გამაგრებულია ორმაგად: ჯერ მცირე ზომის, შემდეგ კი ზევიდან, ერთი მთლიანი, დიდი ზომის საკერებლით (იხ. ფოტო 22,23,24).

22

23

24

საკერებლების უხეშად დადებამ გამოიწვია ტილოს ზედაპირის მოჭიმვა და დეფორმაცია (იხ. ფოტო 25).

25

ბ) გრუნტი - ცარცის შემავსებლიანი თეთრი ფერის, გამომშრალია და მსხვრევადი. კაეშირი საფუძველთან კარგია (იხ.ფოტო 26).

26

3. ფერწერა (მდგომარეობა/დაზიანებები)

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ავტორისეული ფერწერის 80% გადაწერილია უმთავრესად ზეთის საღებავებით, ზოგჯერ თხელი, ზოგჯერ პასტოზური მონასმით. ფონი გაფერადებულია ოქროსფერი ბრონზით. ფერწერული ფენა საშუალო ელასტიურობისაა, მთელ ზედაპირზე აღენიშნება მცირე და დიდი ზომის ბადისებური კროკელურები, ჭუჭყისა და წებოს დანაშრევები. ჩანახევების გამო, ზედაპირზე წარმოქმნილია მრავლობითი, დიდი და მცირე ზომის დანაკარგები. (იხ.ფოტო 27,28)

27

28

ორიგინალური მხატვრობის ფრაგმენტები შემორჩენილია კომპოზიციის ქვედა ნაწილში: ნაწილობრივ წმინდანის ფეხის ტერფების და გველეშაპის უკანა ფონის სახით (იხ.ფოტო 29).

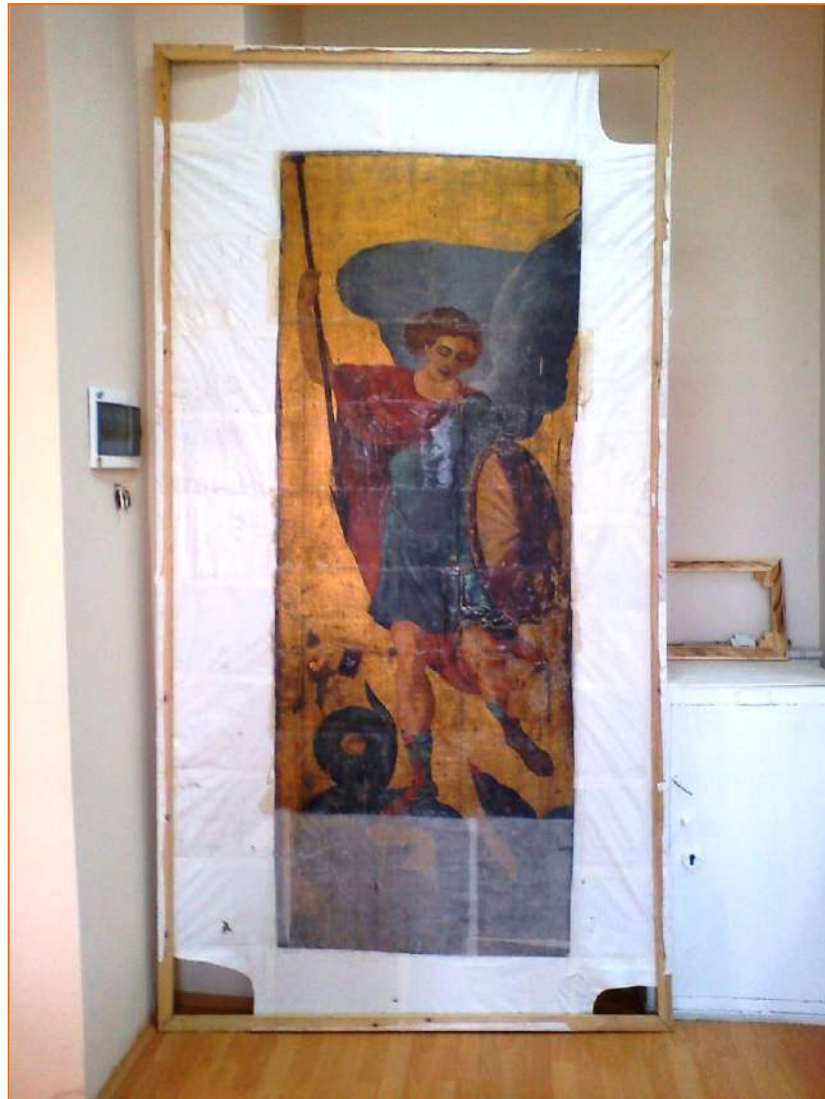
29

რესტავრაცია (ეტაპები)

- ✓ ფერწერული ფერის გამაგრება
- ✓ ტილოს დუბლირება და ასაღ ქვეჩარხოზე გადაჭიმვა
- ✓ გადაწერილი ფერწერული ფენის გაწმენდა
- ✓ გრუნტის დანაკარგის შევსება
- ✓ ტონირება, ფერწერული ფენის დამცავი ლაქით დაფარვა

✓ ფერწერული ფენის გამაგრება

ფერწერის პროფილაქტიკური დამაგრება მოხდა 8%-იანი თევზის წებოსა და “პაპიროსის” ქაღალდის გამოყენებით (იხ.ფოტო 30).

✓ ტილოს დუბლირება

დაზიანებული ტილოს დუბლირებისთვის გამოვიყენე წინასწარ მოზადებული, 6%-იანი თევზის წებოთი სამჯერადად დაგრუნტული, საშუალო სისქის, მჭიდროდ ნაქსოვი ტილო.

დუბლირება მოვახდინე 10%-იანი თევზის წებოს გამოყენებით. უკეთესი ფიქსაციისათვის დუბლირებულ ტილოს ზურგის მხრიდან დავადე სიძიმეები 24 საათის მანძილზე.

დუბლირებამდე, ტილოს ზურგის მხრიდან მოვხსენი უხეშად დაკრული საკერებლები. ზედაპირი გავწმინდე წებოსა და საღებავის დანაშრევებისგან. დეფორმირებული ადგილები გავასწორე გაორთქელის წესით (იხ.ფოტო 31,32,33).

31

32

დუბლირებული ტილო გადავჭიმე ახალ მოძრავ ქვეჩარჩოზე (იხ.ფოტო 33).

33

✓ გადაწერილი ფერწერული ფენის მოხსნა

გადაწერილი ფერწერული ფენა გაიწმინდა ძირითად მშრალი წესით, სკალპელის საშუალებით. ძლიერ გახისტებული ადგილების დასარბილებლად ვიყენებდი ვაიტსპირიტი/გამოხდილი წყალის 50%-იან ნაზავს ან ვულპექსი/გამოხდილი წყალის 50%-იან ნაზავს(იხ.ფოტო 34,35,36,37).

34

35

36

37

✓ გრუნტის დანაკარგის შევსება

გრუნტის დანაკარგი აღდილები შევავსე 8%-იანი თევზის წებოსა და ცარცის ნაზავი მასით, რომელსაც ელასტიურობისათვის დავუმატე მცირე რაოდენობით სელის ზეთი (იხ.ფოტო 38).

✓ ტონირება, დამცავი ლაქით დაფარვა

რესტავრაციის საბოლოო ეტაპზე ფერწერის დანაკარგი ადგილები დავატონირე ზეთის საღებაველებით, ავტორისეულ მხატვრობაში ჩარევის გარეშე და ორიგინალურ ფერწერის ტექნიკასთან მაქსიმალური შესაბამისობით. რესტავრირებული ტილოს ზედაპირი დავფარე დამარის ლაქი/ვაითსპირიტი ნაზავის დამცავი ფენით (იხ.ფოტო 39,40).

39

40

რესტავრირებული ფერწერული ტილოს საბოლოო სახე,
მუდმივი შენახვის ადგილზე გადაცემა

მეუფე ანანია აკურთხებს წმინდანის ახლადრესტავირებულ გამოსახულებას, მანგლისი, 28/04, 2016 წ.

მანგლისის ტაძრის წინამძღვარი
მამა გიორგი მალხაზიშვილი,
რესტავრატორი ირაკლი ვართაგავა,
მანგლისი. 28/04, 2016 წ.

დაცვა-შენახვის რეკომენდაციები

1. ფერწერული ტილო უნდა ინახებოდეს სტაბილურ, სუფთა გარემოში. მნიშვნელოვანია მისი დაცვა მზის სხივებისა და დანთებული სანთლების უშუალო ზეგავლენისგან.
2. ტემპერატურული რეჟიმი არ უნდა სცილდებიდეს 18-20⁰-ს, ტენიანობა 55⁺-5%-ს.
3. ზედაპირული გაწმენდა დასაშვებია მხოლოდ მშრალი წესით.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. **Сборник материалов для истории Императорской С.-Петербургской Академии художеств за сто лет ее существования//** Под ред. П.Н. Петрова. В 3 кн. СПб. Ч.1 - 1864 г., Ч.2-1865, Ч. 3- 1866
2. <http://saunje.ge/index.php?id=1295&lang=ka>
3. <https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%98>
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80
5. [https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%94_\(%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%98\)](https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%94_(%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%98))
6. В. Кавришвил. Манглиси. В кн.: Тифлис и ег окресности. Тб., 1925 г., стр. 191-195
7. www.liveinternet.ru/users/aramill_stells/post438303160/
8. ჟურნალი „მოგზაური“ N4 გვ. 365 — 1901 წ.
9. მ. დვალი, მანგლისის ხუროთმოძღვრული ძეგლი, თბ. 1974.
10. <http://www.orthodoxy.ge/khatebi/keno/khati2.htm>